

Рукописна та архівна спадщина: від рукопису до бази знань

У рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями» 5 жовтня 2021 р. відбулося засідання секції «Рукописна та архівна спадщина: від рукопису до бази знань», в якому взяли участь науковці Інститутів архівознавства, рукопису та книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної архівної служби України, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД), Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ), Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Інституту історії НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Центру енциклопедичних видань Центральної наукової бібліотеки імені Якуба Коласа Національної академії наук Білорусі, Державного архіву міста Києва, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Центрального державного електронного архіву України (ЦДЕА України) та ін.

Засідання секції відкрила директорка Інституту архівознавства НБУВ, кандидатка історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України **Л. М. Яременко**. Вона звернула увагу присутніх на цінність наочного спілкування в умовах пандемії коронавірусної хвороби; визначила основні напрями роботи секції та коло питань, запланованих до розгляду; хронометраж виступів та презентацій. У своєму виступі доповідачка окреслила виклики, які постали сьогодні перед наукою України, особливо гуманітаристикою, наголосила на необхідності продовження реалізації комплексу заходів щодо збереження унікального документального надбання людства, розширення доступу до інформаційних ресурсів не тільки інститутів НАН України, але й бібліотек, архівів, музеїв, удосконалення довідкового апарату академічних установ, спрощення доступу до документів національного архівного фонду (НАФ) тощо.

На початку засідання секції відбулася презентація видання провідного наукового співробітника відділу фондів рукописної спадщини Інституту рукопису НБУВ, докторки історичних наук, професорки **Н. А. Шип** «Слов'янофільство – духовний феномен XIX століття. Погляд з Києва» (Київ, 2021), в якій авторка розкрила зміст історіософського поняття «слов'янофільство», його значення та різновиди в історичному дискурсі, тлумаченні, термінологічних відмінностях та ін. Під час презентації в аудиторії виникла дискусія щодо окремих аспектів тлумачення змісту поняття «слов'янофільство» в українській і російській історичній науці, його впливу на національний рух тощо.

Аналізу перспективних напрямів досліджень в українському архівознавстві, актуальним теоретико-прикладним проблемам щодо формування НАФ присвятила свій виступ старша наукова співробітниця відділу архівознавства та документознавства Інституту архівознавства НБУВ, кандидатка історичних наук **Л. Ф. Приходько**. Вона наголосила, що забезпечення якісного формування НАФ є пріоритетним завданням архівних установ держави, але, враховуючи сучасну соціальну мобільність, інтенсивність інформаційних зв'язків, темпи обігу інформації та електронного документообігу в інформаційних мережах, постає необхідність удосконалення науково-методичного супроводу формування НАФ, оновлення підходів до експертизи цінності документів (особливо цифрових та оцифрованих), комплектування архівів, а саме – розроблення відповідної правової бази, сучасної стратегії, критеріїв вивчення документів, врахування особливос-

тей цифрової трансформації та цифровізації в архівній справі, використання інформаційних технологій при створенні контент-ресурсу з його наступною інтеграцією до НАФ, спрощенням доступу. Одним з перспективних напрямів досліджень проблематики формування НАФ, на думку авторки, є оновлення поняттєво-термінологічного апарату архівознавства (необхідність нового видання україномовного термінологічного словника «Архівістика», осучаснення термінологічного, понятійного стандарту з діловодства та архівної справи з введенням в архівну терміносистему таких нових дефініцій, як «цифровізація», «оцифрування», «цифровий документ» та ін.); формування цілісної структурованої нормативно-правової бази розвитку архівної справи та діловодства (розроблення нових та, за необхідності, внесення змін до вже ухвалених нормативно-правових документів стосовно розширення видового складу НАФ); дослідження характеристик нових інформаційних об'єктів електронного сегмента, розроблення теоретико-методичних основ нового Переліку типових документів тощо. Підсумовуючи сказане, Л. Ф. Приходько наголосила, що вирішення проблем формування НАФ має ґрунтуватися на оновленій методології архівознавства та міждисциплінарній взаємодії, адаптації методики архівних технологій.

У своїй спільній доповіді завідувачка відділу технологічного забезпечення архівних справи УНДІАСД, кандидатка історичних наук **Л. В. Дідух** і завідувачка відділу архівознавства УНДІАСД, кандидатка історичних наук **Н. В. Залсток** ознайомили присутніх з результатами прикладного наукового дослідження питань доступу до документів державних архівів України, що містять персональні дані. Були виокремлені труднощі, з якими стикаються архівні установи з цього питання, а саме, брак відповідного галузевого законодавства, пошук підстав для задоволення або відхилення запиту на такий вид інформації в різних нормативно-правових актах та ін. Дослідниці запропонували розмежувати термінологічні поняття національного законодавства («персональні дані», «інформація про фізичну особу», «конфіденційна інформація»); уточнити форму та підстави організації доступу до цих документів; скласти умовний п'яти-кроковий алгоритм дій у випадку надходження запиту та удосконалення процедури доступу до архівних документів з подальшим їх використанням (розмежування та законодавче фіксування терміна «доступ до документів» та «доступ до інформації»; уніфікування процесу архівування персональних даних); законодавчо закріпити статус зображення та голосу особи як різновиду персональних даних, укласти внутрішньоархівні реєстри цих документів.

Проблему доступу до архівного сегмента кінематографічної спадщини в умовах цифровізації порушила у своїй доповіді перша заступниця Голови Державної архівної служби України, кандидатка історичних наук **Т. О. Ємельянова**. Вона окреслила коло нагальних питань, пов'язаних з «розблокуванням» культурного і освітнього потенціалу даного виду документів, а саме, з належним фінансуванням, законодавчим врегулюванням деяких аспектів авторського права (визначеності щодо статусу кожного окремо взятого кінодокумента, створення сучасного інтерпретаційного посібника).

Очільниця відділу забезпечення збереженості та обліку документів ЦДЕА України **Ю. Г. Чернятинська** в своєму виступі окреслила основні напрями популяризації документів в електронній формі на прикладі виставок в онлайн-режимі. Наголосила на значенні онлайн виставок як інструменту представлення та надання доступу до документів Національного архівного фонду.

Старша наукова співробітниця відділу археографії Інституту архівознавства НБУВ, кандидатка історичних наук **А. А. Майстренко** ознайомила присутніх із основними законодавчими документами у галузі інформатизації архівної справи Республіки Казах-

тан, які спрямовані на прискорення створення ефективної системи управління НАФ згідно з Концепцією інформатизації архівної справи РК (створення єдиної системи автоматизованого обліку документів державних архівів з функціоналом інформаційного пошуку документів та єдиної системи електронних архівів для полегшення доступу у віддаленому режимі до архівної інформації незалежно від місця її зберігання).

Присутні з особливою увагою вислухали доповідь старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису НБУВ, кандидатки історичних наук **О. М. Гальченко**, яка торкнулася питань створення україно-російсько-англомовного тезаурусу з кодикології, проблематики визначення термінології та її уніфікування, обґрунтувала необхідність надання візуалізації (малюнки, фотографії, схеми та ін.) та розкрила роль Словника для кодикологічних досліджень в Україні.

Тематика секції належним чином висвітлювалася у виступах: завідувачки відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису НБУВ, кандидатки історичних наук **О. П. Бодак** (аналіз історико-кодикологічних досліджень, що проводилися ІР НБУВ протягом 2001–2002 рр.); старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису НБУВ, кандидатки історичних наук **М. А. Філіпович** (стан дослідження Українського хронографа старшої редакції XVII ст., історіографічний огляд з акцентуванням на досягненнях українських вчених); старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії ІР НБУВ, докторки історичних наук **Л. А. Гнатенко** (вперше порушена проблема розгляду Віденського Октоїха як конволюта кінця XII – початку XV ст., подано його складові частини); старшого наукового співробітника відділу джерелознавства ІР НБУВ, кандидата історичних наук **Т. С. Горбача** (аналіз головних компонентів великої печатки короля Польщі Казимира III, спосіб її кріплення на сфальшованому привілеї для панів із Бжезя, огляд грамот венеційських дожів (1472–1772 рр.) з колекції В. В. Качановського); старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії ІР НБУВ, кандидатки історичних наук **С. В. Сохань** (історія побутування, археографічні характеристики рукописів); старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії ІР НБУВ, кандидатки філологічних наук **О. А. Іванової** (дослідження підписів та записів в альбомах навчальних малюнків іконописної майстерні Києво-Печерської Лаври, характеристика їх тематичних груп).

Інститут архівознавства НБУВ репрезентував наукові розвідки з дослідження комплексу джерел біографічного, культурного та наукового характеру виступами: директорки ІА НБУВ, кандидатки історичних наук **Л. М. Яременко** про науково-організаційну та громадську діяльність академіка В. І. Шинкарука; старшої наукової співробітниці відділу археографії **О. І. Ємчук** про видовий склад та питання формування особового фонду В.В. Німчука; завідувача відділу археографії, доктора історичних наук **А. І. Шаповала** про документи, що розкривають участь М. М. Щербака у популяризації досліджень охорони природи; старшої наукової співробітниці відділу археографії, кандидатки історичних наук **С. М. Кіржаєвої** про «київські адреси» В.І. Вернадського; молодшої наукової співробітниці відділу архівознавства і документознавства **О. В. Березовської** про основні принципи підготовки описових статей до анотованого покажчика звітів з науково-дослідних робіт Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України; молодшої наукової співробітниці відділу археографії **М. С. Коломієць** про документи щодо участі академіка НАН України І. М. Федорченка у Літній школі «Теорія і практика металокераміки і кераміки»; молодшої наукової співробітниці відділу археографії **І. Г. Кіржаєвої** про співпрацю науковців Акліматизаційного саду ВУАН із вченими різних країн світу.

Питанню формування та комплектування документами фондів Інституту рукопису НБУВ за останні 20 років присвятили свою спільну доповідь завідувачка відділу фондів рукописної спадщини, кандидатка історичних наук **І. С. Корчевна** і завідувачка відділу джерелознавства, кандидатка історичних наук **Т. В. Коваль**. Дослідниці здійснили огляд нових надходжень особових архівних фондів, окремих одиничних документів та комплексів документів як від вітчизняних вчених, так й іноземних представників науки, релігії, культури.

Значну увагу співробітники ІР НБУВ приділили аналізу інформаційного потенціалу особових архівних фондів, документи яких зберігаються в Інституті рукопису, їх науковій та культурологічній складовим. Про репрезентації архівної спадщини вчених йшлося у доповідях директорки ІР, кандидатки історичних наук **О. П. Степченко** про М. В. Левицького; старшої наукової співробітниці відділу джерелознавства ІР, кандидатки історичних наук **І. В. Клименко** про Б. С. Бутника-Сіверського; старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії, кандидатки історичних наук **Т. А. Добрянської** і молодшої наукової співробітниці відділу джерелознавства **Ю. Б. Дудки** про М. А. Шудрю; старшої наукової співробітниці відділу фондів рукописної спадщини, кандидатки історичних наук **Л. В. Гарбар** про І. П. Крип'якевича; наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії, кандидатки історичних наук **Є. С. Клименко** про Л. М. Ревуцького.

З особливою увагою учасники засідання заслухали доповідь провідної наукової співробітниці відділу фондів рукописної спадщини ІР НБУВ, докторки історичних наук **Н. А. Шип** щодо методологічних аспектів філософських студій Є.В. Спекторського, загальних питань методології та об'єктивності наукового пізнання.

Аналізу фотодокументів із особового архіву діяча української науки був присвячений виступ завідувачки відділу джерелознавства, кандидатки історичних наук **Т. В. Коваль**. З характеристикою інформаційного потенціалу епістоляріїв з документальних колекцій Інституту рукопису, ЦДАМЛМ України виступили старша наукова співробітниця відділу джерелознавства, кандидатка історичних наук **Т. В. Міцан** – П. Й. Панча; старша наукова співробітниця відділу фондів рукописної спадщини, кандидатка історичних наук **А. М. Сукало** – Віри Вовк. Наукова співробітниця відділу кодикології та кодикографії, кандидатка історичних наук **Л. А. Петрушко** виступила з доповіддю про екскурсійну діяльність Церковно-Археологічного музею за епістолярієм із фонду М. І. Петрова. Тему вивчення епістолярію як джерела дослідження літературно-мистецького життя в Україні на прикладі листування І. Чендея розкрив у своєму виступі завідувач відділу національної бібліографії НБУВ, доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч наук і техніки України **С. С. Кіраль**.

Підвищений інтерес у учасників конференції викликала доповідь старшої наукової співробітниці відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису, кандидатки історичних наук **С. О. Булатової**, в якій було проаналізовано забарвлення страв у рецептурах рукописної кухарської збірки галицької шляхти «*Podróžnypotrawy z postem*» середини XVII ст.

Дослідженню творчого шляху викладача богослов'я у Київському комерційному інституті, доцента Київської духовної академії М. М. Фетисова присвятила свій виступ молодша наукова співробітниця відділу бібліотечних зібрань Інституту книгознавства НБУВ **З. Б. Афанасьєва**, яка зацентувала увагу на нових, досі невідомих широкому загалу фахівців, історико-біографічних документах.

Наукова співробітниця відділу образотворчих мистецтв Інституту книгознавства **Л. М. Гутник** і молодша наукова співробітниця відділу образотворчих мистецтв цього

Інституту **Т. А. Галькевич** питання візуалізації ресурсів з історії України органічно поєднали з презентацією українських видових поштових листівок 1920–1930-х рр. як допоміжного візуального ресурсу для історико-культурних досліджень. Молодший науковий співробітник відділу образотворчих мистецтв Інституту книгознавства **П. І. Скрипник** виступив з доповіддю про плакатну графіку як джерело візуалізації історії України 20–30 років ХХ ст.

Представники ЦДАМЛМ України, очільниця відділу використання інформації документів та комунікацій **Н. М. Климович** і завідувачка сектору просвітньої та виставкової роботи відділу використання інформації документів і комунікацій, кандидатка історичних наук **І. С. Резнік** ознайомили учасників засідання з історією формування унікальних книжкових колекцій діячів літератури і мистецтва України, які зберігаються в даній архівній установі, розповіли про особливості їх утримання, обліку, зберігання, описування та поповнення (була проведена презентація на прикладі книжкової колекції з особового фонду Юрія Янковського).

Президент Клубу «Скарбниця документальної пам'яті», Почесний член Спілки архівістів України, архівіст відділу забезпечення збереженості документів, обліку та довідкового апарату **С. Ю. Карамаш** у своєму виступі простежив історію бібліотеки Державного архіву міста Києва, розкрив її сьогодення та перспективи розвитку. Доповідач поінформував присутніх про книжкові та періодичні колекції видань, які зберігаються в фондах архіву, про створений електронний каталог та ін.

Докторантка Інституту історії НАН України, кандидатка історичних наук **Н. Г. Кашеєва-рова** поінформувала учасників секційного засідання про склад документів Центральної бібліотеки Вищої школи НСДАП (ФРН), охарактеризувала їхній зміст, наголосила на їх значенні для дослідження світової історії.

Низку дискусійних питань щодо археографії як системи знань про рукописи, її залежності від змісту культурно-історичних епох (просвітницької, романтизму, позитивізму) порушила старша наукова співробітниця Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, докторка історичних наук **О. О. Ковальчук**.

Докторантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидатка історичних наук **Т. Г. Боряк** у своєму виступі розкрила специфіку виникнення та трансформацію історичного джерела з історії голодомору – усних свідчень учасників трагічних подій в історії України. Дослідниця торкнулася низки дискусійних питань щодо описовості даного виду джерел, його перетворення на архівний документ, можливість фальсифікування свідчень тощо.

Аналіз діяльності сільських бібліотек УРСР, їх ролі та значення в соціо-культурному житті селянства 50–60-х років ХХ ст. здійснили у своїй спільній доповіді професор кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського, доктор історичних наук, професор **І. М. Романюк** і аспірантка НБУВ **О. Ю. Антонюк**.

Завершив засідання виступ старшого наукового співробітника Центру енциклопедичних видань ЦНБ ім. Якуба Коласа НАН Білорусі, кандидата історичних наук **К. В. Ситька**. Доповідач на прикладі історії римо-католицького костюлу (за документами ф. 3330 (НІА Білорусі, НІАБ), що мають відношення до території України) порушив питання, пов'язані з їх типовидовою, хронологічною та територіальною характеристиками.

Підсумовуючи інформаційний та науковий потенціал доповідей, оприлюднених на секції, можна зробити висновок, що більшість репрезентованих документів не були

раніше в науковому обігу. Вони вперше розглянуті науковцями, і це відкриває нові перспективи для майбутніх досліджень. Усі учасники зібрання висловилися за продовження цифровізації архівно-бібліотечного інформаційного простору, удосконалення правового, наукового та методичного супроводу процесів трансформації традиційних архівно-бібліотечних технологій, розширення можливостей доступу до користування довідковим та архівно-бібліотечним апаратом як для науковців-дослідників, так і рядових користувачів.

Тетяна Коваль,
завідувачка відділу Інституту рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук
Алевтина Сукало,
старша наукова співробітниця Інститут рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук

Музична культура і музичні фонди бібліотек та архівів в умовах сьогодення

Засідання секції «Музична культура і музичні фонди бібліотек та архівів в умовах сьогодення» відбулося 6 жовтня 2021 р. у приміщенні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що знаходиться за адресою вул. Володимирська, 62, через коронавірусну пандемію формат участі у зібранні мав змішану форму. Багато науковців прибули на захід особисто, інші ж взяли участь через цифрову платформу Zoom.

До роботи секції долучилися фахівці з питань музикознавства, музичного джерелознавства, кіномистецтва, архівної справи, бібліографії, історії та культурології. Крім того, слухачами конференції через Zoom були студенти Ніжинського педагогічного університету імені Миколи Гоголя на чолі з кандидаткою мистецтвознавства Оленою Кавунник.

Для обговорення було представлено 22 доповіді, в яких порушувалися питання особливостей розвитку музичної культури України та зарубіжжя, збереження музичних фондів бібліотек та їх популяризації у світі. Значна увага була приділена дослідженню джерел вітчизняного музичного мистецтва, зокрема мистецької спадщини української діаспори, атрибуції музичних пам'яток, розвитку видавничої справи, атрибуції аудіовізуальних документів тощо.

Учасників зібрання привітала учена секретарка секції, кандидатка мистецтвознавства **Л. Г. Руденко**. Потім слово взяла завідувачка відділу музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка мистецтвознавства **Л. В. Івченко**. Вона окреслила коло питань, запропонованих до обговорення, наголосила на необхідності обговорити актуальні теоретичні і практичні проблеми популяризації української музичної культури, також відзначила суспільну значущість цифрової трансформації пам'яток музичної культури, що зберігаються у відділі музичних фондів НБУВ, та побажала учасникам плідної роботи.